

Uluslararası Türkoloji Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi
E-ISSN: 2564-629X
Cilt/Volume 10 Sayı/Issue 2; Aralık/December 2025

Geliş/Received: 04.12.2025

Kabul/Reviewed: 23.12.2025

Original Research Article/Orijinal Araştırma Makalesi

Axel Olrik'in Epik Yasaları Çerçevesinde Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı Üzerine Bir İnceleme

Gülşah Yanık¹

Özet

Halk ürünlerini çözümleme yöntemlerinden biri olan Axel Olrik'in ortaya koyduğu epik yasalar, halk anlatılarında evrensel kalıpların olduğunu ortaya koymaktadır. Bu evrensel kalıplar halk anlatılarının oluşturulma mantığını, sözlü geleneğin kurallarını, anlatının ait olduğu kültürün kodlarını anlamayı sağlayan bilimsel bir çözümleme aracıdır. Bu çalışmada, Tatar destanlarından biri olan *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı* Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları kapsamında incelenmesi amaçlanmaktadır. Destanın yapısı, kişi kadrosu, olay örgüsü ve anlatı stratejileri Olrik'in belirlediği on beş epik yasa üzerinden değerlendirilmiş, böylece anlatının geleneksel sözlü kültür mantığıyla uyumu ve epik kuralların destandaki görünümü ortaya konulmuştur. Araştırmada nitel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Destan metni yapısal açıdan incelenerek Olrik'in epik yasaları bağlamında sistemli bir şekilde çözümlenmiştir. İnceleme sonucunda destanda başkahraman merkezliliği, epik birlik, üçleme, zıtlıklar kuralı ve entrika birliği gibi yasaların belirgin biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, hem Tatar epik geleneğinin özelliklerini ortaya koymakta hem de Olrik'in kuramsal çerçevesinin Türk destan araştırmalarında uygulanabilirliğini göstermektedir. Ayrıca Türk destan geleneği içerisinde Tatar destanlarının konumunu görünür kılmak açısından bu çalışmanın literatüre katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı, Axel Olrik, Epik yasalar

A Study of the Epic of Kuzu Korpe and Bayan-Sılu within the Framework of Axel Olrik's Epic Laws

Abstract

Axel Olrik's epic laws, one of the methods for analyzing folk narratives, reveal the existence of universal patterns in folk narratives. These universal patterns are a scientific analytical tool that allows us to understand the logic of folk narratives, the rules of oral tradition, and the codes of the culture to which the narrative belongs. This study aims to examine the epic "Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu" (Kuzu Korpe ile Bayan-Sılu), one of the Tatar epics, within the context of Axel Olrik's Epic Laws of Folk Narratives. The epic's structure, cast of characters, plot, and narrative strategies are evaluated through the fifteen epic laws identified by Olrik, thus revealing the narrative's compatibility with traditional oral cultural logic and the manifestation of epic rules in the epic. Qualitative analysis was employed in the study. The epic text was examined structurally and systematically analyzed within the context of Olrik's epic laws. The analysis revealed the prominent use of laws such as protagonist-centeredness, epic unity, trilogy, the rule of opposites, and the unity of plot in the epic. In this respect, the study both reveals the characteristics of the Tatar epic tradition and demonstrates the applicability of Olrik's theoretical framework to Turkish epic studies. Furthermore, it is expected to contribute to the literature by highlighting the position of Tatar epics within the Turkish epic tradition.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Aksaray Üniversitesi, gulsahyanikk@gmail.com

Keywords: The Epic of Kuzı Korpe and Bayan-Sılu, Axel Olrik, Epic laws

Giriş

Bu çalışma, Tatar Türklerine ait lirik-epik nitelikli anlatılardan biri olan *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nı, halk anlatılarının yapısal çözümlemesinde önemli bir kuramsal çerçeve sunan Axel Olrik'in Halk Anlatılarının Epik Yasaları doğrultusunda incelemeyi konu edinmektedir. Destan, Türk dünyasının farklı sahalarında çok sayıda varyantla karşımıza çıkan ve aşk, kaçınılmaz yazgı, iyi-kötü çatışması, ihanet ve ölüm temalarını merkezine alan köklü bir sözlü anlatı geleneğinin ürünüdür. Bu yönüyle eser, hem Türk epik geleneğinin ortak yapısal özelliklerini hem de Tatar sahasına özgü anlatı kodlarını barındırması bakımından dikkat çekicidir. Çalışmanın temel amacı, *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nın anlatı yapısını, kişi kadrosunu, olay örgüsünü ve dramatik kurgusunu Axel Olrik'in belirlediği on beş epik yasa çerçevesinde sistemli biçimde analiz etmek ve söz konusu destanın sözlü kültür geleneğine ne ölçüde uygunluk gösterdiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda destanda yer alan tekrarlar, üçlemeler, zıtlıklar, başkahraman merkezliliği, entrika birliği ve epik bütünlük gibi yapısal unsurların işlevleri değerlendirilerek, anlatının epik yasalarla örtüşen ve ayrışan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın kapsamını, *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nın Tatar sahasına ait iki temel varyantı oluşturmaktadır. Çalışma, destanın tarihî arka planı ya da filolojik özelliklerinden ziyade, anlatının yapısal ve işlevsel yönlerine odaklanması bakımından sınırlandırılmıştır. Yöntem açısından araştırma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. İncelemede metin merkezli bir yaklaşım benimsenmiş; destan metni epizotlara ayrılarak Axel Olrik'in epik yasaları doğrultusunda betimleyici ve yorumlayıcı bir çözümleme yapılmıştır. Her bir epik yasa, destandaki örnekler üzerinden somutlaştırılmış ve anlatının sözlü kültür mantığıyla ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, hem yapısal folklor çözümlemesi geleneğine katkı sunmayı hem de Tatar destanlarının Türk epik geleneği içindeki yerini kuramsal bir perspektifle görünür kılmayı hedeflemektedir.

Toplumsal hafızayı, kültürel kimliği ve kolektif değerleri nesilden nesile aktaran en güçlü halk anlatılarının başında destanlar gelmektedir. Ekici (2002, s. 53) 'nin ifadesiyle destan; köklü bir toplumsal tecrübenin ürünü olarak ortaya çıkan, çoğunlukla manzum veya manzum mensur karışık biçimde icra edilen, geniş hacimli olay örgüsüne sahip, usta bir anlatıcı tarafından müzik eşliğinde yahut ezgiyle aktarılan ve ait olduğu toplumun milli değerlerini pekiştiren sözlü ve yazılı edebî bir yaratmadır. Destanlar, sözlü gelenekten beslenen toplumların milli hafızasını ihtiva eden en önemli miraslardandır. Milletlerin iz bırakmış önemli olaylarını gelenek çerçevesinde geleceğe aktaran destanlar sadece bir anlatı değil geçmiş ile gelecek arasında oluşturulacak olan kuvvetli bir bağ olarak konumlandırılabilir. Bir milletin geçmişini öğrenmesinde destanların rolü yadsınamaz. Bu yönüyle destanlar, bir toplumun milliyetçilik, dil ve tarih bilincinin oluşumunda belirleyici rol oynar. Değerlerin aktarılması sosyalleşme olgusunun ilk basamağını oluşturur (Koştaş, 1987, s. 330). Bu bağlamda destanlar toplumsal normların, ideal davranış kalıplarının kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan önemli birer araçtır.

Başta Kazan olmak üzere İdil-Ural bölgesinde ve Kırım çevresinde yaşayan Türk soylu topluluklardan biri olan Tatarlar, zengin bir destancılık geleneğine sahiptirler (Kerimoğlu, 2014, s. 19). Tatar Türkleri arasında destan anlatıcısı "Sasan" veya "Sesen" şeklinde adlandırılmaktadır (Oğuz, 2017, s. 168). Fatih Urmançı, Tatar destanlarını dört grupta toplamıştır. Bunlar; "Eski Masalsı-Mitolojik Destanlar", "Kahramanlık Destanları", "Lirik-Epik ya da Aşk Destanları", "Kitabi Destanlar"dır (Urmançı, 2007, s. 15). Lirik-Epik ya da Aşk Destanları grubuna ait olan *Kuzı Körpe ile Bayan-sılu Destanı* geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu destan Altay Türkleri arasında *Kozın-Erkeş*, *Közüye*, Başkurtlar arasında *Kuzıyürpes*, *Kuzıyürpes minen Mayanhılıv*, Kazaklar arasında *Kozı Körpeş*, *Kozı Körpeş-Bayan Sulu*, Kazan-Sibirya Tatarları arasında *Kuzı Körpe*, *Kozı Körpeç*, *Kozı Körpeç bilen Bayan-Sulu*, Kırım Dobruca Tatarları arasında *Kozukürpeç*, *Kozıkürpeş men Bayansılıv*, Uygur Türkleri arasında ise *Boz Körpeş-Karaköz Ayım*, *Bozi Körpeş* şeklinde bilinmektedir (Bkz. Aça, 1998).

Tatar destan geleneğindeki iki varyantta da (*Kuzı Körpeç bilen Bayansılı, Kuzı Körpe bilen Bayan-Sılı*) âşıkların kavuşamadığı, anlatının mutsuz son ile bittiği görülmektedir. Manzum mensur karışık olarak yazılmış olan destan daha çok masalsı öğeler taşısa da epizotları açısından değerlendirildiğinde Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı, Âşık Garip gibi halk hikâyeleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Jurminskiy, Türk destan ve halk hikâyelerinin baş motiflerinden olan beşik kertme ya da bel kuda üzerinde durmakta ve *Kuzı Körpe-Bayan Sılı*'nın varyantları ile *Alpamış Destanı*'nın varyantları arasında beşik kertme/bel kuda hususunda bir karşılaştırma yapmaktadır. Ayrıca beşik kertme/bel kuda motifinin yer aldığı *Âşık Garip* (Şahsenem Garip), *Tahir ile Zühre, Aslı ile Kerem, Bamsı Beyrek* gibi destan ya da halk hikâyelerini de bu çerçevede değerlendirmektedir (Aça, 1998, s. 160).

Destanın Kısa Özeti

Türk Dünyasının Romeo ve Juliet'i olarak nitelendirilen Kuzı Körpe ile Bayan-sılı büyük bir aşk destanıdır (Atnur, 2005, s. 216). Türk anlatı geleneğindeki pek çok motifi barındıran bu destanda kahraman isimlendirilirken genellikle annesini veya babasını kaybeden kişiler için kullanılan körpe kuzu ifadesi kullanılmıştır. Çünkü destanda anlatı kahramanı çok sevilen ancak yetim kalan biridir (Candeğer, Mete, 2023, s. 386). Destandaki temel noktaları dikkate alarak şöyle özetleyebiliriz:

1. Evvel zamanda Ak Han ve Kara Han adında iki han vardır.
2. Bu hanların eşleri hamiledir ve çocuklardan biri kız diğeri erkek olursa birbirleriyle evlendireceklerine dair sözleşirler.
3. Bu iki han avdayken çocuklar doğar. Ak Han'ın oğlu Kara Han'ın da kızı olur.
4. Av dönüşü Ak Han'ın atı yığılıp düşer, Ak Han'ın boynu kırılır ve ölür.
5. Ak Han'ın oğluna Kuzı Körpe adını, Kara Han'ın kızına da Bayan-Sılı adını verirler.
6. Üç yaşına gelince damadını çağıran Kara Han, köpeğe yaslanmasını bahane ederek kızını alıp ondan kaçar.
7. Kuzı Körpe on yaşına geldiğinde oyun esnasında tüm çocukları yener ve çocuklardan biri cesaret ederek ona bir sözlüsü olduğunu söyler.
8. Annesine gelerek sözlüsünün kim olduğunu öğrenir ve annesinin engel olmak istemesine rağmen sevdiğini bulmak için gurbete çıkar.
9. Yolda birçok engelle karşılaşır ve engelleri aşarak sevdiğini bulur.
10. Bayan-Sılı sevdiğini tanır ve karı koca olurlar.
11. Babası, Bayan-Sılı'yı istememesine rağmen Kara Kalmak'a vermiştir.
12. Kara Kalmak ikisini beraber görünce kızın babasına Kuzı Körpe ile Bayan-Sılı'nun yana yana olduğu haberini iletir.
13. Kızın babası üç kez elçi göndererek Kuzı Körpe'yi yanına çağırır ve üçüncü elçinin gelmesi üzerine Kuzı Körpe görüşmeyi kabul eder.
14. Sevdiğinin sözünü dinlemeyen Kuzı Körpe ikram edilen rakıyı içer ve sarhoş olur.
15. Bayan-Sılı sarhoş halde olan sevdiğinin babası tarafından öldürüleceğini anlar.
16. Sevdiğini eşyaları ile birlikte atına bindirir ve uzakta bir yere gönderir.
17. Turgay kuşunu göndererek sevdiğinin aç ve yaralı olduğunu öğrenir ve ona kuş yardımıyla yiyecek göndermeye başlar.
18. Bu durumu öğrenen yengesi Turgay kuşunu yakalayarak ondan Kuzı Körpe'nin yerini öğrenir ve Kara Han Kuzı Körpe'yi bularak öldürür.
19. Bayan-Sılı sevdiğinin öldüğü yer olan saraya giderek yanına yatar ve kendini öldürür.
20. Kızın anne ve babası gelerek iki kümbet yapıp onları gömer.
21. B varyantında* türbeyi açıp kızı çıkarırlar, derenin bir yanına kızı diğer yanına oğlanı gömerler. İki âşığın mezarları başında iki elma ağacı biter ve su yoluyla bunlar birbirlerine kavuşurlar.

* A varyantı ile destan metinlerinin alındığı Vedat Kartalcık, Caner Kerimoğlu tarafından Türkiye Türkçesine aktarılan Tatar Destanları II'deki 31-48. sayfalar arasındaki metin kastedilmektedir. B varyantı ile aynı çalışmadaki 49-55. sayfalar arasındaki metin kastedilmektedir.

Axel Olrik'in Epik Yasaları Çerçevesinde Destanın Değerlendirilmesi

Axel Olrik'in 1909 yılında yayımladığı *Halk Anlatılarının Epik Yasası* adlı çalışma halkbilimi çalışmaları açısından önemli yere sahiptir. Olrik, bu çalışmasında halk anlatılarının benzerliklerinden yola çıkarak on beş epik yasa belirlemiştir. Metin merkezli yaklaşımlardan olan Tarihi-Coğrafi Fin yönteminin gelişmesine ve halk anlatılarının çözümlemesine katkı sağlayan bu yöntem bazı araştırmacılar tarafından eleştirilse de daha sonraki kuramlara zemin hazırlamış olması açısından önemlidir. Olrik, epik yasaları oluşturma nedenini şu şekilde açıklamaktadır: “Halk anlatılarıyla ilgilenen herhangi bir kimse uzaktaki bir halkın edebiyatını okuyunca, bu halk ve onun geleneksel anlatıları o kimseye şimdiye kadar tamamen yabancı olsa bile, bu anlatılarla daha önce karşılaşmış gibi bir duyguya kapılır (Gülmen, 2008, s.14). Bu durum halk anlatılarının yapısal unsurlarının evrensel benzerlikler taşıdığını, farklı coğrafyalarda ortaya çıksalar bile ortak bir mantığa dayandığını göstermektedir. Olrik'in belirlediği 15 epik yasanın tamamı halk anlatılarında bulunmadığı gibi Olrik tarafından belirlenen yasaların dışında da yasalar bulunabilmektedir. Söz gelimi Konya masalları üzerine yapılan çalışmada Olrik'in belirlediği yasalar detaylandırılarak 17 yeni kural ile 5 yeni yasa belirlenmiştir (Güzel Yanpınar, 2024: 64-65). Bu durum, Axel Olrik'in epik yasalarının mutlak, kapalı ve değişmez kurallar bütünü olmadığını; aksine halk anlatılarının yapısını anlamaya yönelik açık, geliştirilebilir ve kültüre duyarlı bir kuramsal çerçeve sunduğunu göstermektedir.

Olrik'e göre ilk yasa, **giriş ve bitiriş kuralı**dır. Bu kurala göre anlatılar birden bire başlamaz ve birden bire bitmez. Genellikle anlatılar, durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter (Olrik, 1994a, s. 2-3). Kuzı Körpe ile Bayan-Sulı destanında da anlatı birdenbire başlamaz. Anlatı, eşleri hamile iki hanın geyik avına çıkması ile başlar. “İki han ak geyik avına çıktılar. Avlandılar. Geyik vurdular. Sonra döndüler. Onlar yurda döndüğünde, eşleri doğum yapmışlardı. Ak Han'ın çocuğu oğlan oldu, Kara Han'ın çocuğu kız oldu.” (Urmançı, 2007, s.31). Kuzı Körpe'nin babasının ölümü üzerine olaylar başlar. Destanın A varyantında Kuzı Körpe'nin köpeğe dayanmasını, B varyantında ise köpeğin yalağına düşmüş olan yemeği yemesini bahane eden Kara Han, kızını Kuzı Körpe'ye vermekten vazgeçerek kızını alıp kaçar. Kuzı Körpe on yaşına geldiğinde arkadaşlarıyla oynarken onları yener ve oyun oynadıkları aşıkları alır. Bu duruma kızan çocuklardan biri “Mademki bu kadar cesaretlisin git sevdiğini al.” der. Kuzı'nın durumu öğrenmesi üzerine olaylar coşkunluğa doğru ilerler. Annesinden beşik kurtmesinin kim olduğunu öğrenir ve annesinin karşı çıkmasına aldırmayarak yola çıkar. Başına gelen zorluklarla olaylar tamamen coşkunluğa ulaşır. Sonunda sevdiği kızın nerede olduğunu öğrenir ve onunla söyleşerek kendisini tanımasını sağlar. Sevdiğine kavuşsa da kahraman tekrar zorluklarla karşılaşır ve mücadele eder. Bütün bu olaydan sonra Kuzı'nın yerini öğrenen Kara Han, kahramanı öldürür. Sevdiğinin öldürüldüğünü duyan kızın da kendini öldürmesiyle olaylar sona erer. Onların mezarlarının yapılmasıyla tekrar durgunlaşan anlatı sona erer. Görüldüğü üzere anlatıda olaylar durgunluktan coşkunluğa doğru bir akış içerisinde ilerledikten sonra tekrar coşkunluktan durgunluğa doğru ilerleyerek son bulmuştur.

İkinci yasa, **yineleme kuralı**dır. “Buna göre halk anlatıları ayrıntıya inme tekniğinden yoksundurlar ve zaten pek ender olan tasvirler de çok kısa oldukları için konuya önem kazandıran bir araç olamazlar. Geleneksel sözlü anlatıda yalnız bir seçenek vardır; yineleme. Anlatıda ne zaman çarpıcı bir sahne ortaya çıksa durum olayın akışını kesmeyecek şekilde uygunsa, sahne yinelenir. Bu sadece gerilimi sağlamak için değil, aynı zamanda anlatının boşluklarını doldurmak için de geçerlidir” (Olrik, 1994a, s. 3). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sulı Destanı*'nda, heyecan sağlayıcı unsurlar genellikle yinelenmektedir. Kahraman bir sözlüsü olduğunu öğrendikten sonra annesine giderek durumu öğrenmek ister. Annesine aç olduğunu söyler ve annesi ona buğday kavurur. Fakat kahraman büyük kaşıkla ikram edilen yemeği yemez, annesi küçük kaşıkla verir, onu da yemez. Son olarak eliyle vermesini isteyen oğluna bu

şekilde ikramda bulunan annenin eli yanar ve bu esnada annesine sevdiği kızın nerede olduğunu sorar (Urmançı, 2007, s. 33). Kahraman sevdiğiyle kavuştuktan sonra Kara Han tarafından ona elçiler gönderilmiştir. Birinci ve ikinci gelen elçilerin teklifini kabul etmeyen kahraman, üçüncü kez gelen elçiden sonra Kara Han ile görüşmeyi kabul eder. Destandaki yinelemelerde otuz, kırk ve yüz sayısına da rastlarız. Kara Han damadını öldürmek için yüz asker hazırlar ve kahraman uyandığında sağ koluyla yüz kişiyi sol koluyla yüz kişiyi kaplar. Bayan-Sulı sevdiğini bulmak için kırk kız ile birlikte yola çıkar. Kırk ve otuz sayısı anlatının manzum kısımlarında tekrar edilmektedir.

“ –Bugün kötü düş gördüm, oğlum,

Fikrin otuz kurdu, oğlum,

Oradan nasıl çıkarsın, oğlum?

Kırın kırk kurdu, oğlum,

Oradan nasıl çıkarsın, oğlum?” (Urmançı, 2007, s. 35)

Kuzı Körpe yolda söyleşip cevap alamadığı hayvanları da hep aynı yöntemle öldürmüştür. “Kuzı Körpe öfkeleni, okunu çekip attı kuzguna. Kuzgun düştü, öldü.” “Kuzı Körpe öfkeleni, okunu aldı, attı saksığana, saksığanın başını kopardı.” (Urmançı, 2007, s.37). Ağaç motifi de destanın bazı bölümlerinde yinelenmiştir. Kahraman ne zaman bir zorlukla karşılaşsa veya dinlenmek istese bir ağaç dibini tercih eder (Urmançı, 2007, s. 37). Sevdiği kızın yerini öğrenmek istediğinde ise “kayın ağacına çıktı” ifadesi tekrarlanır (Urmançı, 2007, s. 31).

Olrik’e göre üçüncü yasa, **üçler kuralı**dır. “Yineleme hemen hemen her zaman üç sayısına bağlıdır. Üç sayısı da kendi başına bir kuraldır. Bununla birlikte bütün halk anlatıları üçleme kuralına uymaz” (Olrik, 1994a, s. 3). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sulı Destanı*’nda kahramanı üç yaşına geldiğinde kızın babası tarafından çağrılır (Urmançı, 2007, s. 31). Kahraman bir sözlüsü olduğunu öğrenir ve eve gelip aç olduğunu söyler. Annesi kavurduğu buğdayı önce büyük kaşıkla, sonra küçük kaşıkla ikram eder. Ancak kahraman annesinin üçüncü ikramında yani eliyle yaptığı ikramda buğdayı yer (Urmançı, 2007, s. 33). Kahraman sevdiğiyle kavuştuktan sonra Kara Han tarafından ona elçiler gönderilmiştir. Birinci ve ikinci gelen elçilerin teklifini kabul etmeyen kahraman üçüncü kez gelen elçiden sonra Kara Han ile görüşmeyi kabul eder (Urmançı, 2007, s.41). Bayan-Sulı’nın sevdiğini bulması için gönderdiği Turgay kuşu Kuzı Körpe ile üç kez görüşür ve üçüncü görüşmeden sonra kızın yengesi tarafında yakalanıp konuşturulur (Urmançı, 2007, s. 43-45). Görüldüğü üzere formülistik sayılardan olan üç sayısı bu anlatıda da sıklıkla kullanılmıştır.

Dördüncü yasa, **bir sahnede iki kuralı**dır. “İki, aynı zamanda ortaya çıkan en yüksek kişi sayısıdır. Aynı zamanda ortaya çıkan üç kişiden her birinin kendi kişilikleriyle rol alması geleneğin bozulması demektir” (Olrik, 1994a, s. 4). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sulı Destanı*’ndaki olaylar her zaman iki kişi arasında geçer. Destanın başında Ak Han ile Kara Han birlikte ava çıkarlar. Devamında ise anlatının başkahramanı olan Kuzı Körpe ile diğer karakterlerin karşılıklı sahneleri ile devam eder. Kuzı Körpe ve annesi, Kuzı Körpe ve sevdiği kız, Kuzı Körpe ve Kara Han, Kuzı Körpe ve oyun arkadaşları bunlardan bazılarıdır. Kuzı Körpe oyun oynarken karşısındaki kişiler isim olarak ifade edilmez sadece Kuzı Körpe ve oyun arkadaşları olarak söylenir. Daha sonra annesiyle ve sevdiğiyle olan sahneler de aynı şekilde iki kişi arasında yapılan söyleşmeler şeklinde ilerler. Kuzı Körpe’nin ölümünden sonra Bayan-Sulı’nın da ağabeyi ve babasıyla olan sahneleri de iki kişi arasında olan söyleşmeler şeklindedir.

Beşinci yasa, **zıtlık kuralı**dır. “Anlatılarda her zaman kutuplaşma vardır. Kuvvetli bir Thor’un karşısında mutlaka akıllı bir Odin veya kurnaz Loki bulunmaktadır. Hüzünlü bir kadının yanında neşeli ve ferahlatıcı biri bulunur. Bu temel zıtlık, epik yapının önemli bir kuralıdır: Genç ve ihtiyar, büyük ve küçük, insan ve canavar, iyi ve kötü.” (Olrik, 1994a, s.4-5). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sulı Destanı*’nda Olrik’in belirttiği zıtlık kuralına sıklıkla rastlanılmaktadır. Anlatının başında Ak Han iyiliği, Kara Han ise kötülüğü sembolize etmektedir. Sevdiğine kavuşan Kuzı Körpe’nin karşısına kötü karakter olarak Bayan-Sulı’nın nişanlısı çıkar. Kara Kalmuk adındaki bu

kişiyi, babası tarafından verilmiş olmasına rağmen Bayan-Sulu istememektedir. Kuzı Körpe'ye kötülükte bulunan diğer kötü karakterler Kuzı Körpe'nin yerini öğrenen Bayan-Sulu'nun yengesi ve onu zehirli okla vurarak ölümüne neden olan kel kuldur. Bu anlatıda zıtlık kuralı iyi-kötü çatışması şeklinde görülmektedir.

Bu metinde aynı rolde iki kişi bulunmadığından Olrik'in belirttiği altıncı yasa olan **ikizler kuralı** yasası bulunmaktadır. Yedinci yasa, **ilk ve son durumun önemi kuralı**dır. "Bir sürü kişi veya nesne peş peşe ortaya çıkınca en önemli kişi öne gelir. Buna rağmen sonuncu gelen kişi anlatının duygudaşlık doğurduğu kişidir. Anlatının ağırlık merkezi her zaman buradadır. Bu kısım üçler kuralıyla birleşerek halk anlatılarının en önemli özelliğini oluşturur" (Olrik, 1994b, s. 4). *Kuzı Körpe ve Bayan-Sulu Destanı*'nda anlatının çatısı Kuzı Körpe üzerine kurulmuştur. Soylu bir aileden gelen anlatının kahramanı sevdiğine kavuşmak için bazı mücadeleler verir. Ancak anlatının sonunda duygu yoğunluğu dramatik bir şekilde sevdiğinin ölmesi ile kendini öldüren Bayan-Sulu üzerine odaklanmıştır. Dolayısıyla anlatının başında beşik kurtmesi kaçırılan ve ona kavuşmaya çalışan Kuzı Körpe ön planda iken sonunda istemediği kişiye zorla verilen, sevdiği öldürülen ve kendisini öldürmek durumunda kalan Bayan-Sulu duygusal ağırlık merkezi olmuştur.

Sekizinci yasa, **anlatımda tek çizgi kuralı**dır. "Halk anlatısı, bir olay çizgisini bir başkasıyla karıştırmaz; halk anlatıları her zaman tek çizgilidir. Eksik kalan ayrıntıları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa bu bir konuşmanın içinde verilir" (Olrik, 1994b, s. 3). *Kuzı Körpe ve Bayan-Sulu Destanı* incelendiğinde olay akışı tek bir çizgi üzerinde ilerler. Anlatı, kahramanın sevdiğine kavuşma amacı etrafında kesintisiz bir biçimde devam eder. Modern anlatı teknikleri olan geriye dönüş, yan olaylar, benzer olay örgülü ara anlatılar görülmemektedir. Kuzı Körpe'nin ve Bayan-Sulu'nun üzüntüleri, öfkeleri, kararlılıkları tek hedefe yani kavuşmaya yöneliktir. Benzer şekilde kötü karakterler olan Kara Han, Kara Kalmuk, Bayan-Sulu'nun yengesi ve kel kul da Kuzı Körpe ile Bayan-Sulu'nun kavuşmasını engellemeye çalışarak tek çizgi kuralı çerçevesinde hareket etmektedirler.

Dokuzuncu yasa, **kalıplaştırma kuralı**dır. "Aynı çeşitten iki insan veya durum elverdiği ölçüde değişik değil, elverdiği ölçüde birbirine benzerdir. Genç kahraman üç gün arka arkaya bilmediği bir yere gider. Her gün bir devle karşılaşır, hepsiyle aynı şeyi konuşur ve hepsini aynı biçimde öldürür. Hayatın böyle katı üsluplaştırılmasının kendine özgü bir estetik değeri vardır" (Olrik, 1994b, s. 4). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sulu Destanı*'nda, Kuzı Körpe yola çıktığında karşılaştığı kuzgun ve saksaganla aynı söyleşmeyi yapar. İkisinin de cevabını beğenmeyerek aynı şekilde onları öldürür. "Kuzı Körpe öfkeleni, okunu çekip attı kuzguna. Kuzgun düştü, öldü." "Kuzı Körpe öfkeleni, okunu aldı, attı saksagana, saksaganın başını kopardı." (Urmançı, 2007, s.37). Kahraman için ağaç önemli motiflerden biridir. Ne zaman dinlenmek istese ya da başı derde düşse bir ağaç altını tercih eder. "Ondan sonra gitti Kuzı Körpe, gitti bir derya kıyısına, bir büyük ağaç dibine indi atından" (Urmançı, 2007, s. 37). "Kuzı Körpe gitti, çöle varıp yattı. Birçok büyük ağaç dibinde yattı, atını serbest bıraktı" (Urmançı, 2007, s. 43). Bayan-Sulu sevdiğinin öldüğünü duymasının ardından güzel elbiselerini ve kalpağını giyerek kırk kızı ile yola düşer, yolda birkaç kez inci mercan saçar ve kırk kız bunları topladıktan sonra Bayan-Sulu'yı takip ederler. Bunu iki kez yapar ve kızlar onu takip etmeye devam ederler. Üçüncü kez saçtığında ise kızlar gelene kadar Kuzı Körpe'nin yanına yatarak kendini öldürür. Bayan-Sulu ne zaman bir olaya müdahale edecek olsa güzel bir şekilde giyinerek hazırlanır. Bu destanda tekrar eden davranışlar ve ifade biçimleri, Olrik'in kalıplaştırma yasasının tipik örnekleridir. Destandaki benzer kalıplar anlatının ritmik yapısını güçlendirmektedir.

Onuncu yasa, **büyük tablo sahneleri kuralı**dır. "Anlatı her zaman büyük tablo sahneleri ile doruğuna erişir. Bu sahnelerde anlatı kahramanları yan yana gelirler: kahraman ve atı, kahraman ve canavar... Bu görkemli durumlar çoğu zaman gerçeğe değil hayale dayanır, büyük tablo sahnelerinin bir geçicilik duygusu değil, bir çeşit zaman içinde süreklilik niteliği taşıdığı fark ediliyor" (Olrik, 1994b, s. 5). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sulu Destanı*'nda heyecanın zirveye ulaştığı bölümler kahramanın engeli aşmaya en yaklaştığı anlardır. Destanda ilk olarak kahramanın

oyun esnasında bir beşik kertmesinin olduğunu öğrenmesiyle heyecan başlar. Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu'nun kavuştuğu sahne, Kel kul'un Kuzı Körpe'yi zehirli okla vurduğu sahne ve anlatının sonunda öldürülen Kuzı Körpe'nin yanına Bayan-Sılu'nun uzanarak kendisini öldürdüğü sahneler Olrik'in belirlediği *büyük tablo sahnelerine* uygun yasalarlardır.

On birinci yasa, **anlatı mantığı kuralı**dır. “Buna göre; Anlatının kendine has bir mantığı vardır. Ortaya konulan temaların konunun ana hatlarını etkilemesi gereklidir ve üstelik bu etki temaların anlatı içindeki ağırlığı ile doğru orantılı olmalıdır. Anlatının bu mantığı her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Animizme hatta mucize ve büyüye olan eğilim onun temel kuralıdır” (Olrik, 1994b, s. 5). Anlatıda Kuzı Körpe'nin kuzgun ve saksaganla söyleşip cevap beklemesi, cevap gelmeyince bu hayvanları öldürmesi olağan mantık açısından anlamsız olsa da anlatı mantığı bakımından anlamlıdır. Benzer şekilde Bayan-Sılu'nun Turgay kuşu ile Kuzı Körpe'ye yardım göndermesi, Bayan-Sılu'nun yengesinin Turgay kuşunu yakalayıp Kuzı Körpe'nin yerini öğrenmesi, Bayan-Sılu'nun güzel elbiselerini giyip inci mercan saçarak gitmesi, kırk yardımcı kızın bu inci mercanları toplaması mantıklı eylemler gibi görünmese de anlatı içerisinde mantık sorgulaması pek de yapılmamaktadır.

On ikinci yasa, **olay örgüsünde entrika birliği kuralı**dır. “Epik Birlik Kuralı, “bütün anlatının en baştan beri ortaya çıkma ihtimali görülen ve artık gözden uzak tutulamayan olaylar yaratması şeklinde gerçekleşmektedir. Doğmayan bir çocuk bir canavara adanır adanmaz, her şey bu çocuğun canavarın pençesinden nasıl kurtulacağı sorusu üzerine döner.” (Olrik, 1994b, s. 5). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nda anlatı tek bir olay etrafında şekillenir. Kara Han tarafından söz verilmesine rağmen Ak Han'ın oğlu Kuzı Körpe'ye verilmeyerek kaçırılan, başka biri ile nişanlandırılan Bayan-Sılu ile Kuzı Körpe'nin kavuşup kavuşmayacağı anlatıda dinleyici üzerinde sağlanan merak unsurudur. Bütün anlatı bu merak unsurunu gidermek üzerine kurgulanmıştır.

On üçüncü yasa, **tek entrika kuralı**dır. Anlatıdaki ana entrikanın birden fazla olayla dallandırılarak zayıflatılmaması gerektiğini ifade eder. Bu durum edebi anlatı ile halk anlatıları karşılaştırılınca daha net bir şekilde ortaya çıkar. Entrika yapısında gevşek olayların ve belirsiz hareketlerin varlığı anlatının yeniden düzenlendiğinin en belirgin işaretidir (Olrik, 1994b, s. 5). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı* tek bir entrika etrafında gelişir. İki arkadaşın çocuklarını evlendirmek için sözleşmesiyle başlayan anlatıyı asıl şekillendiren olay Kara Han'ın kızını vermemek üzere yurdunu terk etmesidir. Bu olay üzerine kahraman bir başkaldırı gerçekleştirir ve onun sınanmaları üzerine anlatı şekillenir. Anlatı yan olaylarla desteklenmemiş tek bir kurgu üzerinde ilerlemiştir.

On dördüncü yasa, **ideal epik birlik kuralı**dır. “Birçok anlatı ögesi, kişiler arasındaki ilişkileri en iyi şekilde aydınlatmak için bir araya gelirler. Kralın oğlu canavarın kızının akıllılığı sayesinde özgürlüğüne kavuşur fakat -bu da diğer ögedir- oğlan kızı unuttur ve tekrar kız tarafından elde edilir” (Olrik, 1994b, s. 5). Bu kural, olay örgüsünde entrika birliği kuralı ile yakından ilişkilidir. Anlatıdaki her sahne, her motif ve her yan olay ana olayı ve karakterler arasındaki ilişkileri güçlendirmek için vardır. *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nda da iki aşığın birbirine kavuşabilmesi için verilen mücadeleler, kavuşma isteğini güçlendiren kötü karakterler ve eylemleri ideal epik birlik kuralının yansımasıdır.

On beşinci yasa, **dikkati başkahraman üzerine toplama kuralı**dır. “Buna göre; anlatıda tarihsel olaylar anlatılıyorsa dikkat kahramanın üzerinde toplanır. Anlatıda iki kahraman belirlediği zaman halk anlatısının nasıl geliştiğini görmek çok ilgi çekicidir. Bir tanesi her zaman gerçek başkahramandır. Anlatı onun hikâyesiyle başlar ve bütün dış görünüşüyle o en önemli karakterdir” (Olrik 1994b, s. 5). *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nda iki kahraman vardır. Kuzı Körpe başkahraman, Bayan-Sılu ise tamamlayıcı kahramandır. Dinleyici başlangıçtan itibaren yolculuğu ve eylemleri ile destanın başkahramanı olan Kuzı Körpe'nin macerasını merak eder. Bayan-Sılu'nun bütün eylemleri tamamlayıcı nitelikte olup Kuzı Körpe'nin ön plana çıkmasını sağlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı*'nın Tatar varyantlarını Axel Olrik'in epik yasaları çerçevesinde ele alarak, söz konusu anlatının yapısal bütünlüğünü ve sözlü kültür mantığını sistematik biçimde görünür kılmıştır. Özellikle destanın epizot düzeni, tekrar ve üçleme esasına dayalı kurgusu, başkahraman merkezli ilerleyişi ve tek entrika etrafında şekillenen olay örgüsü, Tatar varyantlarının rastlantısal değil, belirli anlatı kuralları doğrultusunda inşa edildiğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, Tatar destan geleneğinin yapısal açıdan tutarlı, formülistik ve epik kurallara bağlı bir anlatı sistemi sunduğunu göstermektedir.

Araştırma, Axel Olrik'in epik yasalarının Türk destan geleneğine uygulanabilirliği konusunda da önemli bulgular ortaya koymaktadır. İncelenen destanda, Olrik'in belirlediği on beş yasanın büyük bir bölümünün belirgin biçimde işlediği görülmüş; özellikle giriş-bitiriş düzeni, yinleme ve üçleme, zıtlık kuralı, entrika birliği, ideal epik birlik ve başkahraman merkezliliği ilkelerinin anlatının temel yapı taşlarını oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu durum, Olrik'in kuramsal çerçevesinin yalnızca İskandinav veya Batı kaynaklı halk anlatıları için değil, Türk destan geleneği gibi geniş ve köklü bir sözlü kültür alanı için de açıklayıcı ve işlevsel bir analiz aracı olduğunu göstermektedir. Böylece çalışma, epik yasaların kültürlerarası geçerliliğini Türk destanları üzerinden destekleyen somut bir örnek sunmaktadır.

Literatür açısından değerlendirildiğinde bu araştırma, *Kuzı Körpe ile Bayan-Sılu Destanı* üzerine yapılmış önceki çalışmalardan farklı olarak, anlatının bütüncül yapısını epik yasalar ekseninde çözümleyerek destanın iç işleyiş mantığını ön plana çıkarmıştır. Özellikle Tatar varyantlarının Olrik'in epik yasalarıyla sistematik biçimde ilişkilendirilmesi, literatürde sınırlı sayıda ele alınmış bir alanı doldurmaktadır. Bu bağlamda çalışma, destanı halk hikâyesi-destan geçiş türü olarak konumlandıran değerlendirmelere yapısal bir derinlik kazandırmakta ve anlatının epik karakterini kuramsal bir zemin üzerinden yeniden tartışmaya açmaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma, Tatar destan geleneğinde bulunan önemli bir anlatının yalnızca içerik bakımından değil, yapı, kurgu ve anlatı stratejileri açısından da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, hem Tatar destanlarının Türk epik geleneği içindeki yerini daha görünür kılmakta hem de Axel Olrik'in epik yasalarının Türk halk anlatıları için uygulanabilirliğini somut verilerle destekleyerek, gelecekte yapılacak destan incelemelerine kuramsal ve yöntemsel bir zemin sunmaktadır.

Kaynakça

- Aça, M. (1998). *Kozı Körpeş-Bayansulu destanı üzerinde mukayeseli bir araştırma*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Atnur, G. (2005). Kozı Körpeş ile Bayan Sulu destanında geyik motifi. *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, s. 213-222.
- Candeğer, Ü., Mete, F. (2023). Türkülerde körpelik. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 370-389.
- Ekici, M. (2002). Destan araştırma ve incelemelerinde kullanılan bazı terimler hakkında-1. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı 53, s. 27-33.
- Gülmen, N. (2008). Axel Olrik'in epik yasaları ışığında "Salur Kazanun evi yagmalandığı boyu beyan eder" isimli hikâyenin okunması. *Milli Folklor Dergisi*, 79, s. 14-20.
- Güzel Yanpınar, M. (2024). *Axel Olrik'in epik yasaları kuramına göre Konya masallarının tahlili* (inceleme-metin). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Türkiye Türkçesi ve Tatar Türkçesinin karşılaştırmalı söz dizimi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Koştaş, M. (1987). Sosyalleşme, Socialisation. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29 (1-4), s. 329-334.
- Oğuz, Ö. (2017). *Türk halk edebiyatı el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Olrik, A. (1994a). Halk Anlatılarının Epik Kuralları 1. *Millî Folklor*, 23, s. 2-5.
- Olrik, A. (1994b). Halk Anlatılarının Epik Kuralları 2. *Millî Folklor*, 24, s. 4-6.
- Urmançı, F. (2007). *Tatar destanları*, 2. cilt. Türk Dil Kurumu Yayınları.